

La congiura pisoniana e la morte di Seneca

57 (1) Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharin attineri ratusque muliebre corpus impar dolori tormentis dilacerari iubet. (2) At illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium ne a femina spernerentur, pervicere quin obiecta denegaret. (3) Sic primus quaestionis dies contemptus. (4) Postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellae (nam dissolutis membris insistere nequibat), vincolo fasciae, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto indidit cervicem et corporis pondere conisa tenuem iam spiritum expressit, clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et viri et equites Romani senatoresque intacti tormentis carissima suorum quisque pignorum proderent. (5) Non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet saepsisset.

58 (1) Quin et urbem per manipulos occupatis moenibus, incesso etiam mari et amne, velut in custodiam dedit. (2) Volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. (3) Continua hinc et vincta agmina trahi ac foribus hortorum adiacere. (4) Atque ubi dicendam ad causam introissent, <non stud>ia tantum erga coniuratos, sed fortuitus sermo et subiti occursum, si convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi, cum super Neronis ac Tigellini saevas percontationes Faenius quoque Rufus violenter urgueret, nondum ab indicibus nominatus, et quo fidem inscitiae pararet, atrox adversus socios. (5) Idem Subrio Flavio adsistenti adnuentique an inter ipsam cognitionem destringeret gladium caedemque patraret, renuit infregitque impetum iam manum ad capulum referentis.

59 (1) Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scaevinus, hortarentur Pisonem pergere in castra aut rostra escendere studiaque militum et populi temptare. (2) Si conatibus eius conscii adgregarentur, secuturos etiam integros; magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis consiliis valeret. (3) Nihil adversum haec Neroni provisum. (4) Etiam fortis viros subitis terreri, nedum ille scaenicus, Tigellino scilicet cum paelicibus suis comitante, arma contra cieret. (5) Multa experiendo confieri quae segnibus ardua videantur. (6) Frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperare: cruciatui aut praemio cuncta pervia esse. (7) Venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece adficerent. (8) Quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rem publicam, dum auxilia libertati invocat! (9) Miles potius deesset et plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem adprobaret. (10) Immotus his et paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret quos Nero tirones aut stipendiis recentis delegerat: nam vetus miles timebatur tamquam favore imbutus. (11) Obiit abruptis brachiorum venis. (12) Testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amoris uxoris dedit, quam degenerem et sola corporis forma commendatam amici matrimonio abstulerat. (13) Nomen mulieri Satria Galla, priori marito Domitius Silus: hic patientia, illa impudicitia Pisonis infamiam propagavere.

60 (1) Proximam necem Plautii Laterani consulis designati Nero adiungit, adeo prope ut non complecti liberos, non illud breve mortis arbitrium permetteret: (2) raptus in locum servilibus poenis sepositum manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii nec tribuno obiciens eandem conscientiam.

(3) Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. (4) Solus quippe Natalis et hactenus prompsit missum se ad aegrotum Senecam uti viseret conquerereturque cur Pisonem aditu arceret: melius fore si amicitiam familiari congressu exercuissent. Et respondisse Senecam sermones mutuos et crebra conloquia neutri conducere; ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. (5) Haec ferre Gavius Silvanus tribunus praetoriae cohortis et an dicta Natalis suaque responsa nosceret percontari Senecam iubetur. (6) Is forte an prudens ad eum diem ex Campania remeaverat quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. (7) Illo propinqua vespera tribunus venit et villam globis militum saepisit; tum ipsi cum Pompeia Paulina uxore et amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit.

61 (1) Seneca missum ad se Natalem conquestumque nomine Pisonis quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem quietis excusavisse respondit. (2) Cur salutem privati hominis incolumitati suae anteferebat causam non habuisse; nec sibi promptum in adulationes ingenium. (3) Idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui saepius libertatem Senecae quam servitium expertus esset. (4) Ubi haec a tribuno relata sunt Poppaea et Tigellino coram, quod erat saevienti principi intimum consiliorum, interrogat an Seneca voluntariam mortem pararet. (5) Tum tribunus nulla pavoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprensus confirmavit. (6) Ergo regredi et indicere mortem iubetur. (7) Tradit Fabius Rusticus non eo quo venerat itinere reditum sed flexisse ad Faenium praefectum, et expositis Caesaris iussis an obtemperaret interrogavisse, monitumque ab eo ut exsequeretur, fatali omnium ignavia. (8) Nam et Silvanus inter coniuratos erat augebatque scelera in quorum ultionem consenserat. (9) Voci tamen et aspectui pepercit intromisitque ad Senecam unum ex centurionibus qui necessitatem ultimam denuntiaret.

62 (1) Ille interritus poscit testamenti tabulas; ac denegante centurione conversus ad amicos, quando meritis eorum referre gratiam prohiberetur, quod unum iam et tamen pulcherrimum habeat, imaginem vitae suae relinquere testatur, cuius si memores essent, bonarum artium famam tam constantis amicitiae <pretium> laturos. (2) Simul lacrimas eorum modo sermone, modo intentior in modum coercentis ad firmitudinem revocat, rogitans ubi praecepta sapientiae, ubi tot per annos meditata ratio adversum imminetia? Cui enim ignaram fuisse saevitiam Neronis? (3) Neque aliud superesse post matrem fratremque interfectos quam ut educatoris praeceptorisque necem adiceret.

63 (1) Ubi haec atque talia velut in commune disseruit, complectitur uxorem et paululum adversus praesentem fortitudinem mollitus rogat oratque temperaret dolori neu aeternum susciperet, sed in contemplatione vitae per virtutem actae desiderium mariti solaciis honestis toleraret. (2) Illa contra sibi quoque destinatam mortem adseverat manumque percussoris exposcit. (3) Tum Seneca gloriae eius non adversus, simul amore, ne sibi unice dilectam ad iniurias relinqueret, “Vitae” inquit “delenimenta monstraveram tibi, tu mortis decus mavis: non invidebo

exemplo. (4) Sit huius tam fortis exitus constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine”. (5) Post quae eodem ictu brachia ferro exolvunt. (6) Seneca, quoniam senile corpus et parco victu tenuatum lenta effugia sanguini praebebat, crurum quoque et poplitum venas abrumpit; saevisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris infringeret atque ipse visendo eius tormenta ad impatientiam delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscedere. (7) Et novissimo quoque momento suppeditante eloquentia advocatis scriptoribus pleraque tradidit, quae in vulgus edita eius verbis invertere supersedeo.

64 (1) At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret invidia crudelitatis, <iubet> inhiberi mortem. (2) Hortantibus militibus servi libertique obligant brachia, premunt sanguinem, incertum an ignarae. (3) Nam ut est vulgus ad deteriora promptum, non defuere qui crederent, donec implacabilem Neronem timeerit, famam sociatae cum marito mortis petivisse, deinde oblata mitiore spe blandimentis vitae evictam; cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria et ore ac membris in eum pallorem albentibus ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum.

(4) Seneca interim, durante tractu et lentitudine mortis, Statium Annaeum, diu sibi amicitiae fide et arte medicinae probatum, orat provisum pridem venenum quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur promeret; adlatumque hausit frustra, frigidus iam artus et cluso corpore adversum vim veneni. (5) Postremo stagnum calidae aquae introiit, respergens proximos servorum addita voce libare se liquorem illum Iovi liberatori. (6) Exim balneo inlatus et vapore eius exanimatus sine ullo funeris sollemni crematur. (7) Ita codicillis praescripserat, cum etiam tum praedives et praepotens supremis suis consuleret.